

DESVOLTAREA ARTILORU SI A SCIENTIE- LORU LA VECHII ROMANI.

(Dupa m. m. a.)

Romanii invetiara artile si stiintele mai alesu dela Greci; inca pre tempulu belului al'doilea punicu, Marcellu aduse din Siracusa, in Roma, o multime din opere artistice; asemenea Mummiu surupatoriulu Corinthului tramise de acolo o multime de tipuri de pétra si metalle. Romanii sciura pretiui momentositatea acestoru monumente. Pre tempurile lui Sulla, operele de arta ale maestriloru greci, se considerau ca tesaurii cei mai pretiosi, si Verres impilatoriulu Siciliei, pre care Cicerone lu acusa, umbla dupa ele, intocma ca dupa petrii scumpe. Prin locotenentii romani de prin provincii, parte castigara ori cumparara, parte prin storcere cu puterea, s'oru fi adusu in Rom'a mai multe opere artistice. Romanii nece odatá nu fura artisti proprii; in tempurile bune ale Republicei Patricii si Plebei se ocupau mai alesu cu trebile statului si cesti din urma candu nu erau retienuti de interesulu statului, erau mai intenti spre gri'á si economi'a domestica, decatu ca se se pota familiarisá cu vreo arta. Patricii romani venindu in posesiunea tesauriloru din Asi'a, si inavutien- duse, parasira modulu vietiei celu simplu si rigo- rosu al' strabuniloru sei; capetara totu deodata gustu spre artile grecesci si-si insusira multe pro- ducte din art'a loru. Asia se ivira o multime de amici si cunoscutori de arti. Mare inriurintia a deprinsu cultur'a Greciloru asupra presiei romane, carea in tempurile lui Augustu ajunse la celu mai inaltu gradu alu perfectiunei. Suptu elu scrise P. Virgiliu Marone Eneidele cele pline de maestria, urmandu mustra greceasca; — acele areta unu

gustu excellente, si suntu pline de frumsetia; to- tusi din acele se pote vedé, ca elu fú unu omu al' Cesariului (imperatului Augustu) caci dupa opini'a lui, Enea, urditoriulu poporului románu, fú unu strabunu al' lui Cesare, carele intemeiése adou'a ora Roma, missiunea lui Enea in Itali'a fú diesca, cum elu insusi e finlu unei Dieitati m., prin urmare chiamarea lui Cesare inca debe se apara cá diesca, fienduca prin deducerea dela Enea e de origine diesca. Cantecele lui Virgiliu despre agricultura revoca in mente viatia populare a Italiei celei vechi libere, candu se ocupá si cetatianulu, era nu numai sclavulu cu lucrarea pamentului. Imita- ti'a grecesca se vedesce cu destingere la toti poetii erotici: Catullu, Tibullu si Propertiu, dintre cari celu de antain cá contemporanu lui Cesare, e contra lui. Pre acestia i intrecú Ovidiu Naso din Sulmo in tiera Peligniloru carele dupace prin can- tecele sale descoperi, spre scandalulu publicu, relele domnitorie in familia imperatesca de pre atunci, de Augustu fú esilatu in Tomi lenga marea neagra; indaru se rngá elu de acolo de grati'a Cesariului; debui a muri acolo. Din contra respecta multu Augustu pre Q. Horatiu Flaccu din Venusia, aca- ruitata, fú fiului unui libertinu; elu cá si Virgiliu, erá unu protegatu si amicu alui Mecena. Intre poeti romani, lui Horatiu i se cuvine laurea; fa- cundu in odele sale escursiuni la campii de flori ai Greciloru, se reintorce de acolo incarcatu de pradi. si candu aventanduse pre arpile geniului, in poe- si'a sa atenge romanismulu celu vechiu, vedesce o anima de romanu in intielesulu celu adeveratu a cuventului. Epistolile si satirile lui originarie nu mai au parechia; ele dau o deslucire despre viati'a sociale a Romaniloru de pre atunci, si desvolta o Filosofia. carea pentru unu romanu cultivatu erá unica possibile, déca volia a nu fi nemicitu prin

puterea Cesariului. In tragoedia nu facura nece unu pasiu Romanii, deorace vechimea loru nu e asia incurcata in mituri, cá a Greciloru; insusi si primii Regi Romulu si Numa veneau inainte cá caractere politice, cá barbati mari de statu. Mai placuta le erá Comedi'a; comediile lui Plautu suntu plene de istetime, si caracterele loru areta ca suntu luate din viati'a romana. Comediile lui Terentiu Afer suntu mai mare parte dupa mustr'a grecesca; ele aveau de scopu a forma gustulu lumii cultivate dupa greci si pentru aceea nu erau de totu placute publiculu romanu.

Oratori avura Romanii in multime; si la unu poporn cu constitutiune republicana cum puteau se lipseasca? Dar' cei mai multi fura initiati cu cultura grecesca. Istoricii ce e dreptu neau lasatu cuventari rostite de beliduci renumiti, de Tribuni populari si barbati de statu; inse aceste suntu numai probe insusi ale istoriculu elocvente. Numai Originalele lui Cicerone, intru adeveru, celu mai mare oratoriu, au pretutu ajunge pan' la noi; inse nu se pote negá cumca nece acesta n'a fostu initiatu in cultur'a grecesca. Cuventarile lui Hortensiu, Antoniu, si anumitu ale lui Cesare fura cunoscute mai numai contempuraniloru si inca pre tempulu lui Quintilianu.

Dintre opurile istorice ale Romaniloru multe au peritu cu injuri'a timpuriloru. S'au pastratu pana la noi comentarele lui Cesare, si ale coetanulu seu Sallustiu, s'a pastratu istori'a conjuratiunei catilinariae si a belului jugartinu, din contra istori'a lui romana a peritu; ni s'a pastratu mai incolo: iconele vietiei beliduciloru celoru renumiti de Corneliu Nepote. Durerosa e perderea multoru decade din opulu istoricu alu lui Titu Liviu Patavianu, intru adeveru debe se admiramu vivacitatea, cu care acesta oglindeaza pre barbati romani si faptele acelora; pre lenga aceea da proba de o diligentia si invetiatura adunca.

Dupa ce suptu Flavii (Vespasianu, Titu) si imperatorii adoptivi se mai redicase inca odata puterea imperiulu romanu, si se restabilise pacea interna: literatur'a romana incepú a resuflá din nou, ea se estense acumu pre unu campu mai largu; deveni mai universale; de ora ce Romanii acum din candu in candu se ocupau mai pucinu cu politic'a. Intre istoricii de pre acestu tempu esce-

leaze Corneliu Tacitu, generele lui I. Agricola, caruia in descrierea vietiei i-lasa unu monumentu ne uitabilu. Déca diutre opurile lui principali din Annale si istorii, n'ar fi peritu o mare parte, amu avea astadi o icona deplena despre intregu tempulu terrorismulu dela Tiberiu pana la Vespasianu 14—69. Cu seriozitate melancholica, inse cu petrundera libera pasiesce in descrierea acestui tempu de putregiune si stricare; dechiara pentru ce Romanii fura nevoiti a se multumi cu domni'a lui Augustu si despotismulu lui Tiberiu; dara nu esprima, ca acésta fú o urmare a stricarei morale, carea causéza ruinare la oricare poporu, si pre Romani i-facú necapaci de a mai puté sustiené constitutiunea republicana; cu atatu mai pucinu recunosce chiamarea lui Cesare seu Octavianu, carea se le dee loru dreptu a surupá republic'a si a intemelia pre ruinele ei Monarchi'a militaria.

Afora de Tacitu, mai debuimu a numi pre istoriculu Svetoniu si satyriculu Iuvenale. Svetoniu descrie istori'a vietiei celoru de antaiu 12 Cesari; fiendu in posesiunea Archivulu imperatescu, suptu Adrianu, comunica nescari notitii, care dau deslucire despre caracterulu Cesariloru, si inlemnurile lucrarei loru. Dupa opini'a lui Svetoniu, Rom'a dela Tiberiu pana la Vespasianu sa asemena cu o cetate, in carea o pestilentia infioratoria consuma viet'a poporulu. Iuvenale in satirile sale inca nu lipsece a remustrá starea morale a poporulu romanu. Elu desface velulu, cu care e acoperitu vitiulu si lu vedesce in tota goletatea uritiunei sale. Adrianu lu esila in Egiptu; din cauza ca nu putea suferi, ca elu in satirile sale, casa Cesariloru o descrie ca un'a fontana a reutatiloru; si pre Grecii cei atatu de favoriti din partea lui Adrianu, i asemenáse cu o planta parasita, carea rode la arborele vietiei poporulu romanu.

Mare activitate desvoltara Romanii pre campulu Iurisprudentiei si alu Filosofiei, mai alesu in perioadele mai tardie. Studiulu Filosofiei ocupa fare pre tenerime; in Rom'a, Alesandri'a, Atena si in cetatiile cele mari provinciali erau mai multe cathedre filosofice.

I. Russu.

ROMÂNII DIN MACEDONIEA.

порекалци

Къдо - Влахи ши Цигарѝ,

(Джкелере.)

Ам къзат съ афлз дакъ аз врези къптеж, врео валадъ, каре съ се рапоарте ла исторѝа лор, дар нз ам афлаг; къчи прежм цѝам спзс, тоате къптечеле лор съпгъ традъсе дѝн гречеште. Поате джесъ съ се фѝ пѝстрат чева пела чеѝ че локзескъ дѝ фвндътъреле швндѝлор.

Нвндѝле ла ачештѝ Ромъни се факъ маѝ ка челе че цѝам дескрие ворвѝнд де Ромъни дѝн Вѝтолиеа. Дѝн аѝвѝл нвндѝ, рѝделе цѝнерелѝи се дѝкъ ла сокръ, ши маѝ черъ къте чева съ се адоаѝе ла жестре. Аколо, ори че фатъ, ла връста де 15 саз 18 ани, нз поате съ се арете дѝнаѝгѝеа върваѝѝлор; ѝар кънд вѝнз оаменѝ ла о касъ, не фете ле аскъндъ прѝн дѝланърѝ*).

Цѝ ам алътѝрат тот о датъ о статѝстикъ, деспре сателе локзѝте де Ромъни, прежм ши зѝ десен деспре костѝмъл оаменѝлор ши ал фетеѝлор.

*) Дѝланъ дѝсемѝзъ гардеровъ де цѝнъз хайне.

Авѝм съ'дѝ маѝ зѝк ши алтеле. Тревѝе съ штѝи, къ тоѝи ачештѝ Ромъни аз маѝ сѝмпатѝи пептръ Рѝши, дѝн прѝчинъ къ се афлз съв ѝнфлзѝнда пропагандѝ гречештѝ. Гречѝи аз трѝмѝе оаменѝ съ ле факъ сколѝ гречештѝ, къ ванѝ шѝпѝстѝрѝлор дѝкѝпате дѝн прѝнѝпате саз къар къ аѝ ачестор локзѝторѝ, тефѝи пропагандѝ съпгъ поѝи ши шѝтрополѝдѝи гречѝ.

Ворвѝнд одатъ къ зѝ Ромън дѝн ачесте локзѝрѝ ши мѝстрѝндъл къ ши-аз перѝдѝт наѝоналѝтатеа, ми аз рѝспѝнс: „Грешала есте а Ромънѝлор дѝн Прѝнѝпате каре, маѝ лѝминадѝ декът поѝ, ар фѝ тревѝит съ не трѝмеатъ поѝи ши професорѝ съ не дѝведе. Дар воѝ нз аѝи фѝкът ачѝаста ши Гречѝи аз профѝгат, ка съ не свѝмѝе наѝоналѝтатеа.“

Авторъл ачѝестѝ скрѝсорѝ цѝздекъ не Ромъни къ пепѝртѝнѝре. Дар тревѝе съ лѝжм, къ дѝ мѝжлокъл Гречѝлор, Бѝлгарѝлор, ши Албанѝлор къ карѝи трѝѝескъ, фѝръ къпѝтенѝи ѝнтелиѝѝндѝ, каре съ'ѝ дѝведеъ а форма четъѝѝенѝ вѝнѝ ши а рѝшъѝе Ромъни, ера песте пѝтѝндъ съ фѝе алфѝелѝз. Мѝлѝдъшѝтѝ къ нз съпгъ дѝкъ ши маѝ рѝж.

СТАТИСТИКЪ

de Numărire și Populație ale Țărilor și polițiilor locale de Români

дѝ Епѝр, Маѝедонѝеа, Тесалиеа, ши вреокѝтѝва локзѝрѝ дѝ Албаниеа ши Боснѝеа

1^о Политѝле. Попѝлаѝѝеа. Провѝнѝѝеа. Професѝеа.

Нѝмеле лор. Нѝмеръл каселор. дѝ каре локзѝескъ ши месерѝеа лор.

Обсерваѝѝи партѝкъларе.

Крѝшова	— 1500 —	Маѝедонѝеа	— Негъѝѝторѝ	—	Аз капиталърѝ де мѝжлок ши фреквѝнтъ
Перлепе	— 500 —	„	— Пѝлгарѝ	—	ѝартароачеле Езропѝе.
Велѝса	— 1500 —	„	— Негъѝѝторѝ	—	Цѝзътѝгѝате Ромъни ши цѝзътѝгѝате
Воскополѝ	— 800 —	„	— Пѝсторѝ	—	Бѝлгарѝ.
Окрѝда	— 700 —	Албаниеа	— Негъѝѝторѝ	—	Де маѝ мѝлѝе наѝѝи, авѝнд деосевѝте месерѝи.
ѝанковѝѝа	— 400 —	Маѝедонѝеа	— Пѝсторѝ	—	Номазѝ, вѝнз дѝн Тесалиеа дѝ тоатъ вара.
Говѝш	— 300 —	„	— Негъѝѝторѝ	—	Дѝстъл де вогаѝѝ.
Маловѝста	— 500 —	„	— Негъѝѝторѝ	—	Дѝстъл де вогаѝѝ.
Сараѝова	— 500 —	Боснѝеа	— Негъѝѝторѝ	—	Дѝстъл де вогаѝѝ.
Пешѝгѝера	— 300 —	„	— Артѝстѝ	—	„
Монастѝр	— 700 —	Маѝедонѝеа	— Негъѝѝторѝ	—	ши Мешѝтерѝ ѝкъѝѝѝи.
Пазарѝѝѝ	— 700 —	„	— Негъѝѝторѝ	—	ши Мешѝтерѝ ѝкъѝѝѝи.
Мѝедово	— 300 —	Епѝр	— Негъѝѝторѝ	—	Аз касе де пѝатръ ши фреквѝнтъ.
Каларѝѝѝ	— 800 —	„	— Негъѝѝторѝ	—	ѝартароачеле Езропѝе.
Сатарѝѝѝа	— 800 —	„	— Пѝсторѝ	—	Номазѝ, мерѝгъ ла Ларѝса песте ѝарѝ.
Аграмостѝе	— 1000 —	Тесалиеа	— Негъѝѝторѝ	—	Аз ши алѝе месерѝи, де каре ле прак-
Лѝватѝеа	— 400 —	„	— Негъѝѝторѝ	—	тсаъ дѝстъл де вѝне.
Блаѝе	— 500 —	Маѝедонѝеа	— Негъѝѝторѝ	—	ши Пѝсторѝ номазѝ.

Політіе. Поплациеа, Провінціеа. Професіеа.
 Нѣтеле лор. Нѣтерѣа насе лор. дн каре локѣскѣ ші месеріеа лор, Овсерваціи партіѣларе.
 2° Сателе,

Макарова	— 200 —	Macedonia	—	Негѣдѣторі	—	Кѣ аѣре de тѣжлок.
Тарнова	— 200 —	"	—	Пѣсторі	—	ші пѣдѣні негѣдѣторі че факѣ комерѣ дн стрѣнѣтате.
Нікополи	— 100 —	"	—	Плѣгарі	—	Се окѣпѣ ші кѣ комерѣцѣл.
Рокотіна	— 20 —	"	—	Кѣрѣвѣпарі	—	Се окѣпѣ ші кѣ агрѣкѣлѣтѣра.
Калкан-дѣре	— 20 —	Bosnia	—	Пѣсторі	—	Notazi
Сѣракѣ	— 250 —	Epir	—	Негѣдѣторі	—	фѣкѣнд комерѣц кѣ Еѣропа.
Автеа	— 200 —	"	—	Пѣсторі	—	Notazi петрекѣнд іарѣа ла Ларіса.
Піріволі	— 240 —	"	—	Пѣсторі	—	idem idem
Хѣрка	— 40 —	"	—	Пѣсторі	—	пѣдѣні негѣдѣторі.
Ніша	— 200 —	Macedonia	—	Негѣдѣторі	—	окѣпѣндѣсе ші кѣ агрѣкѣлѣтѣра,
Гравова	— 100 —	"	—	Негѣдѣторі	—	авѣнд мѣлѣ ші алте месеріі.
Трестенік	— 30 —	"	—	Кѣрѣвѣпарі	—	окѣпѣндѣсе ші кѣ алте месеріі,

Тоате аѣесте локалітѣдѣ сѣнт локѣте пѣтаі de Ромѣні, авѣнд пѣнтре еі фоарте пѣдѣні стрѣні;
 сѣнтѣ дѣкѣ о мѣлѣде de сате ші політіоаре каре, фѣнд локѣте de Ромѣні кѣ о тѣре мажорітате de
 алте націоане стрѣне, пѣ с'аз дѣсемпѣат аічі. Авторѣа аѣестеі скіері проміте а не тріміте дн кѣ
 ад о дескріпціе статістѣк деспре Ромѣніі дн Алѣаніеа.
 (Р. Літерарѣ.)

С К Л А В А.

Дн пѣгрѣ поапте фѣрѣ de стеле,
 Сѣнт осѣндѣтѣ на сѣ трѣіескѣ
 Ші деспѣрдѣтѣ de а ле теле
 Дѣлчі соріоаре че ле іѣвѣскѣ.

Етерѣ і кліма посоторѣтѣ,
 Пе аѣесте дертѣрі знде-ам аііѣнсѣ,
 О віеатѣ склѣвѣ непорочѣтѣ,
 Де греле ландѣрі кѣшплітѣ стрѣнсѣ

Аіче окіѣлѣ пѣ дѣтѣлѣпѣште
 В'о віорікѣ с'аз алте флорі.
 Знде нѣі соаре флорѣа пѣ крѣште;
 Кѣчі еі нѣі плаче черѣлѣ кѣ порі.

Де-ателе граціі дѣкѣлѣтѣтоаре
 Фѣрѣ de тѣлѣ м'аз деспоіетѣ
 Ші асѣзѣі фѣрѣптеамі німікѣ пѣ арѣ
 Че поесіеі ар да сѣдѣтѣ.

Кѣтѣкѣ одатѣ ші еѣ фѣрѣтоасѣ
 Ерат, преа віне шіціі воі сѣрорі;

Шіціі воі не атѣпѣеа кѣндѣ воі воіоасѣ
 Дѣндѣам дн хоре ла серѣвѣторі.

Апѣсѣсторіѣ'мі врѣтаѣ а пѣне
 Ші не воі геараі крѣде дѣ фіерѣ.
 Ші не воі врѣтаѣ а вѣ сѣпѣне
 Ісѣзі траіѣ жалнікѣ, трѣстѣ ші тісерѣ.

Дар дѣсѣ черіѣлѣ пліѣкѣ de 'ндѣрѣре
 Де-аѣеаста соарте в'аз мѣнтѣтѣ
 Ші еѣ пріп негѣрі дн депѣртѣре
 Вѣд кѣ кѣзѣне в'аз прѣгѣтѣтѣ;

Кѣзѣні de роѣе de іасоміе
 Пріп тѣне вѣравѣ сѣ дѣплетескѣ,
 Пе-алѣ вострѣ крѣштѣтѣ сѣ ле денѣіе
 Ліѣере, тѣндѣре сѣ фіці дорѣскѣ . .

Кѣндѣ воі воіоасѣ ші 'н ліѣертѣте
 Веці фі не лѣте, еѣ че воіѣ фі?
 Де греа склѣвіе фѣрѣ дѣрѣтѣте
 Пе патѣлѣ мѣрдѣіі гѣта-а мѣрї!

Iamii.

G. T.